

Az ELTE Füvészkert herbárium (BPU)

NÓTÁRI Krisztina^{1*}, NAGY Timea², LÖKI Viktor¹, LJUBKA Tibor³,
MOLNÁR V. Attila¹ & TAKÁCS Attila¹

- (1) Debreceni Egyetem TTK Növénytani Tanszék, H-4032 Debrecen, Egyetem tér 1.; *notari.krisztina@gmail.com
(2) Pannon Egyetem GK Növénytudományi és Biotechnológiai Tanszék, H-8360 Keszthely, Festetics u. 7.
(3) II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Fodor István Kutatóközpont, UA-90202 Beregszász, Kossuth tér 6.

The herbarium of the Botanical Garden of Eötvös Loránd University (BPU)

Abstract – The paper introduces the herbarium of Eötvös Loránd University (BPU), currently stored at the Botanical Garden of the University, according to its state in the year 2013. The BPU herbarium consists of ca. 16 000 specimens the relevant data of which have been organised into an OpenOffice Calc spreadsheet database. The specimens were collected in 16 European countries, mainly in the current territory of Hungary (80%), Romania (12%) and Slovakia (5%). Other countries are represented with very few specimens. The vast majority (ca. 70%) of the Hungarian specimens were collected in Pest, Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar and Szabolcs-Szatmár-Bereg counties. Although the gatherings cover a century and a half period of time, the most rapid growth of the collection took place from the 1930s to the 1960s. The most prolific collectors were Rezső Soó and his followers: Lajos Felföldy, Tibor Simon and Szaniszló Priszter. Felföldy and Simon enriched the collection through more than 60 years. Data on the native plants collected in the present-day Hungary are summarized in Electronic Appendix 1. (incl. taxon name, settlement, collecting year, collector, file name of documentary photograph).

Keywords: flora of Hungary, Lajos Felföldy, natural history collections, Szaniszló Priszter, Rezső Soó, Tibor Simon

Összefoglalás – Dolgozatunk az ELTE Füvészkert herbáriumát (BPU) mutatja be annak 2013-as állapota alapján. A herbárium kb. 16 000 példányról készült fényképekről a cédulákon szereplő adatokat OpenOffice Calc táblázatba rögzítettük. Összesen 16 európai országból származnak a lapok. Ezek közel 80%-a magyarországi, 12%-a romániai, 5%-a szlovákiai. A hazai példányok közel 70%-a Pest, Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből származik. Az 1850 és 2007 között keletkezett példányok több mint 70%-át 1931 és 1960 között gyűjtötték. A példányok harmadát Soó Rezső gyűjtötte, de kiemelkedő Felföldy Lajos, Simon Tibor és Priszter Szaniszló hozzájárulása is. Felföldy Lajos és Simon Tibor több mint 60 éven át gyarapították a gyűjteményt. Az adatbázis magyarországi, nem kultivációból származó példányainak főbb adatait elektronikus mellékletben szabad felhasználásra közreadjuk, igény szerint részletesebb adatokat is közlünk.

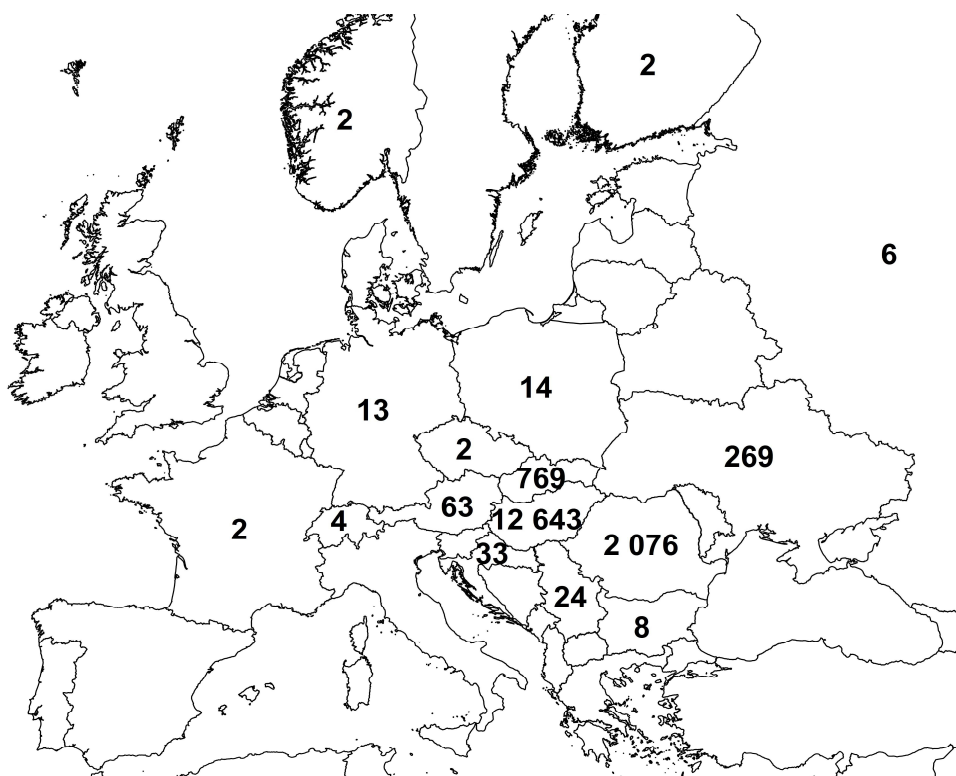
Kulcsszavak: Felföldy Lajos, Magyarország flórája, Priszter Szaniszló, Simon Tibor, Soó Rezső, természettudományi gyűjtemények

Bevezetés

Az utóbbi években öröndetesen nőtt a herbáriumainkat bemutató közlemények száma, amelyek a több mint fél évszázada útjára indult *Magyar herbáriumok* sorozat (PRISZTER 1959) szellemiségét viszik tovább. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Botanikus Kertjének, azaz

a Fűvészkert herbáriumának (BPU) feldolgozásával ehhez a folyamathoz kívánunk csatlakozni. Munkánk célja a BPU gyűjtemény digitális archiválása és adatfeltárása volt. A feldolgozás módszere lényegében megegyezik korábbi munkáinkkal (TAKÁCS *et al.* 2014, 2015, E. VOJTKÓ *et al.* 2014, NAGY *et al.* 2016): minden egyes herbáriumi lapról digitális felvétel készült, majd a fényképek fájlnevei folytonos sorszámmal kaptak. A cédulákon olvasható információkat (fajnév, gyűjtő, ország, megye, település, pontos lelőhely, dátum) OpenOffice Calc táblázatban rögzítettük. Végül a példányokhoz sorszámmal és taxonnevet rendeltünk KIRÁLY (2009) műve alapján. Az *Új magyar fűvészkönyv* által alkalmazott nevektől csak akkor térünk el, ha a korábban alkalmazott taxonnevek nem, vagy csak bizonytalanul egyeztethetők össze a jelenlegiekkel – jellemzően az adott csoport taxonómiai megítélésének változása miatt. Ilyen esetekben nemzetség szinten vagy agg. ill. s.l. értelemben rendeltünk nevet a példányokhoz. A közelmúltbeli taxonómiai kutatások eredményeit is igyekeztünk figyelembe venni, így például az *Adonis hybrida* G. Wolff ex Simonk. helyett az *A. volgensis* Steven ex DC. (SRAMKÓ *et al.* 2012), a *Himantoglossum caprinum* (M. Bieb.) Spreng. helyett a *H. jankae* Somlyay, Kreutz & Óvári (MOLNÁR V. *et al.* 2012) nevek alkalmazását tartottuk helyesnek.

Közleményünkben áttekintjük a BPU herbárium főbb tulajdonságait (példányszám, a példányok térbeli és időbeli eloszlása, gyűjtők stb.). A kutathatóság, áttekinthetőség megkönnyítése érdekében a gyűjtemény hazai anyagának főbb adatait elektronikus mellékletben közreadjuk.

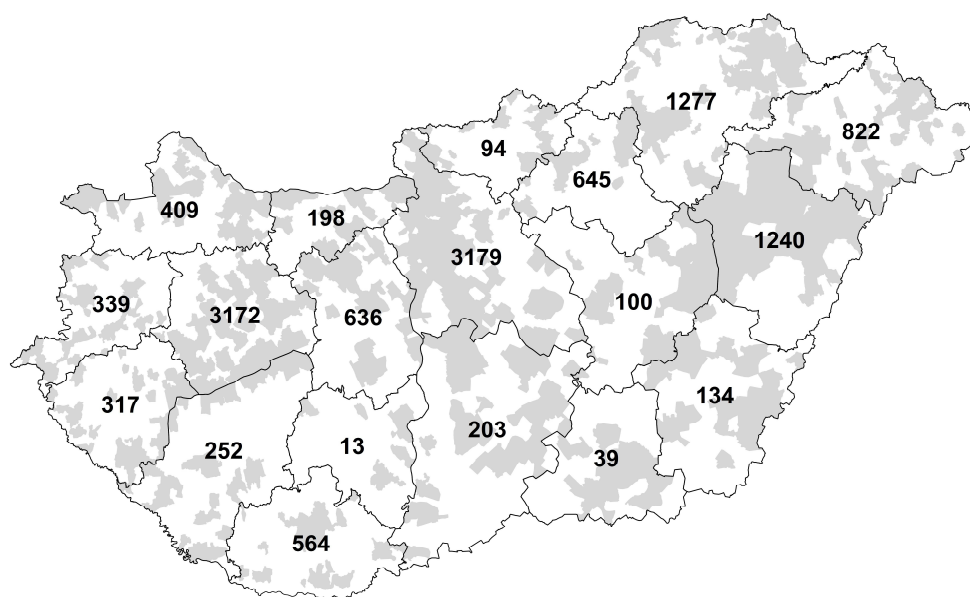

1. ábra. A BPU gyűjteményben őrzött példányok száma országonként

Fig. 1. The number of collected specimens per countries as represented in the BPU herbarium

A gyűjtemény bemutatása

A Soó & JÁVORKA (1951) sorszámai alapján rendezett gyűjtemény mintegy 16 000 lapot számlál (az említett műben nem szereplő taxonok adott nemzetség vagy család végén alfabetikus sorrendben vannak elhelyezve). A gyűjteményt Soó Rezső herbáriumának ide került része alapozta meg (vö. Soó 1972). Ennek megfelelően az anyag térbeli és időbeli reprezentativitása, valamint a legaktívabb gyűjtők köre igen hasonló a Debreceni Egyetemen őrzött Soó-herbáriuméhoz (vö. TAKÁCS *et al.* 2014). A Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéről származó példányok viszonylag magas számát (2. ábra) jórészt a Soó-hagyaték magyarázza, ahogy az 1930-as, 1940-es és 1950-es évek magas példányszámait (3. ábra) is. Ugyanakkor a gyűjtemény „utóélete” a debreceniétől eltérő: Felföldy Lajos 2003–2005 között foglalkozott annak rendezésével (FELFÖLDY 2005). Ez a Soó-gyűjtemény mellett felhalmozódott anyagok válogatását, határozását, revízióját, ragasztását, cédulázását és beosztását jelentette. A munka legnagyobb számban Priszter Szaniszló és Simon Tibor addig feldolgozatlan példányait érintette (FELFÖLDY 2005), de több ezer saját lapot is minden bizonnyal ekkor épített be a gyűjteménybe. Veszprém megye, illetve az 1950-es évek magas példányszámához Felföldy Balaton környéki gyűjtései nagymértékben hozzájárulnak.

2. ábra. A BPU gyűjteményben őrzött hazai példányok száma megyénként. A szürke szín a példánnyal reprezentált települések közigazgatási területét jelöli

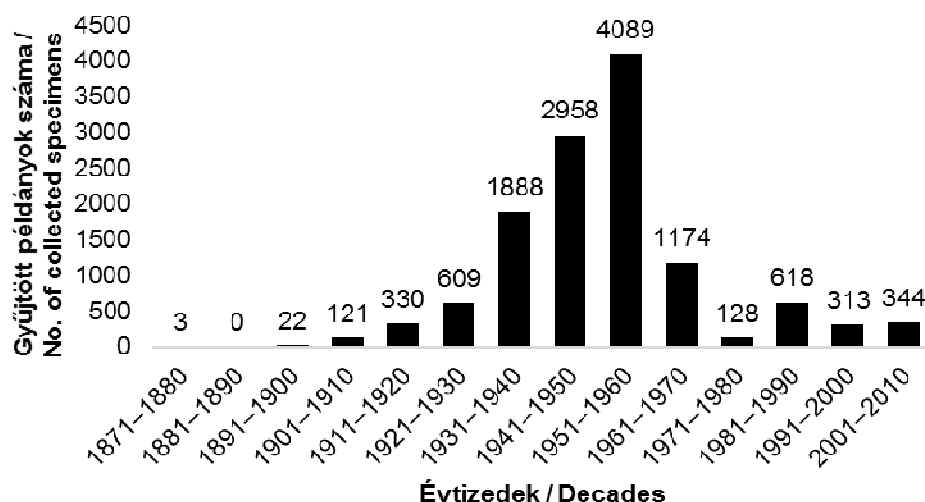
Fig. 2. The number of collected specimens per Hungarian counties as represented in the BPU herbarium. The territory of settlements represented by vouchers is indicated with grey

A lapok többsége tehát Soó és tanítványai, kollégái tevékenységéhez kapcsolódik, de – a debreceni gyűjteményhez hasonlóan – megtaláljuk többek között Polgár Sándor, Boros Ádám, Kárpáti Zoltán, Kováts Ferenc, Károlyi Árpád példányait (1. táblázat), ahogy növénytári duplumokat és a Degen-féle exsiccata lapjait is.

A példányok – nyilván Felföldy Lajos gondos válogatásának köszönhetően (FELFÖLDY 2005) – szinte kivétel nélkül jól lokalizáltak. Magyarországon túl Európa 15 további

országából találunk példányokat a gyűjteményben (1. ábra), de ezek nagytöbbsége is magyar gyűjtőktől származik. Valójában a 2000-et meghaladó számú erdélyi lapon kívül a gyűjteményben nem találunk jelentős mennyiségű külföldi anyagot.

A lapok több mint 90%-a napra pontos dátummal feliratozott. A gyűjtemény legidősebb példányai az 1850-es (Theodor Kotschy néhány erdélyi lapja) és 1870-es (Feichtinger Sándor, Simonkai Lajos, Haynald Lajos gyűjtései) évekből származnak, míg az utolsók a 2000-es években keletkeztek (elsősorban Felföldy Lajos és Simon Tibor gyűjtései).

3. ábra. A Magyarországon gyűjtött példányok száma évtizedenként

Fig. 3. The number of collected specimens in Hungary per decades

A BPU gyűjteményben kijelölt típusanyagot nem ismerünk, de megtalálhatók számos taxon típus értékű originális anyagai, a teljesség igénye nélkül például Theodor Kotschy-tól a *Rhododendron myrtifolium* Schott & Kotschy, Simonkai Lajostól a *Quercus × tabajdiana* Simonk., Borbás Vincétől a *Rumex pseudonatronatus* Borbás és a *Gypsophila × digenea* Borbás, Jávorka Sándortól a *Minuartia graminifolia* Jáv., Bihari Gyulától a *Rumex × hungaricus* Bihari, Hulják Jánostól a *Galium × buekkense* Hulják, Priszter Szaniszlótól az *Amaranthus × polgarianus* Priszter & Kárpáti, Polgár Sándortól az *Ornithogalum × degenianum* Polgár és a *Solanum probstianum* Polgár, Kárpáti Zoltántól a *Sorbus borosiana* Kárpáti, a *S. adami* Kárpáti, a *S. pseudobakonyensis* Kárpáti, a *S. eugenii-kelleri* Kárpáti lapjai. Mivel az említett nevek egy részének státusza – különösen a nothotaxonoké – máig tisztázatlan, az itt őrzött példányoknak fontos szerepük lehet a jövő taxonómiai és nevezéktani kutatásaiban.

Köszönetnyilvánítás

Hálásak vagyunk Isépy Istvánnak, ifj. Papp Lászlónak és Orlóci Lászlónak, hogy a BPU gyűjtemény feldolgozását számunkra lehetővé tették. Isépy Istvánnak és ifj. Papp Lászlónak kéziratunkhoz fűzött hasznos észrevételeiket is köszönjük. A munkát az OTKA K108992 számú pályázata támogatta.

1. táblázat. A BPU legjelentősebb gyűjtői
Table 1. The most prolific collectors of the BPU herbarium

Gyűjtő / Collector	Példányszám (Mo.) / No. of specimens collected from HU	Önállóan gyűjtött példány / Specimens collected alone	Megyék / Counties	Települések / Settlements	Fajok / Species	Időtáv / Time period
Soó Rezső	4639	4378	18	225	1742	1921–1965
Felföldy Lajos	3252	2765	18	113	1070	1936–2005
Simon Tibor	1271	585	16	133	806	1943–2007
Priszter Szaniszló	1014	917	18	128	477	1935–1980
Borsos Olga	578	217	15	52	398	1947–1995
Tóth László	440	17	10	45	294	1950–1989
Jakucs Pál	360	28	6	47	294	1920–1955
Jávorka Sándor	243	21	9	30	194	1910–1959
Degen Árpád	181	154	10	32	131	1900–1930
Polgár Sándor	176	175	8	49	137	1896–1940
Boros Ádám	166	166	18	103	115	1916–1957
Kárpáti Zoltán	161	159	9	37	148	1930–1951
Isépy István	140	140	11	37	131	1956–1964
Vozáry Elemér	137	21	6	16	117	1933–1953
Pólya László	134	40	7	19	116	1943–1949
Kováts Ferenc	125	125	8	21	29	1925–1958
Kulcsár Gábor	120	46	5	15	100	1920–1953
Károlyi Árpád	109	109	6	37	95	1948–1956

Irodalom

- E. VOJTKÓ A., TAKÁCS A., MOLNÁR V. A. & VOJTKÓ A. (2014): Herbarium database of the vascular collection of Eszterházy Károly College (EGR). – *Kitaibelia* 19: 339–348.
- FELFÖLDY L. (2005): *A HERBARIUM HORTI BOTANICI UNIV. SCI. BUDAPESTIENSIS 2003–2005 évi rendezésének leírása.* – Kézirat, ELTE Botanikus Kert, 5 pp.
- MOLNÁR V. A., KREUTZ K. C., ÓVARI M., SENNIKOV A. N., BATEMAN R. M., TAKÁCS A., SOMLYAY L. & SRAMKÓ G. (2012): *Himantoglossum jankae* (Orchidaceae: Orchideae), a new name for a long-misnamed lizard orchid. – *Phytotaxa* 73: 8–12.
- NAGY T., TAKÁCS A., & BÓDIS J. (2016): Magyar herbáriumok 15. A keszthelyi Balatoni Múzeum herbárium (KBM). – *Botanikai Közlemények* 103: 213–226.
- PRISZTER SZ. (1959): Magyar herbáriumok 1. A keszthelyi általános gimnázium herbárium. – *Botanikai Közlemények* 48: 109–113.
- SOÓ R. & JÁVORKA S. (1951): *A magyar növényvilág kézikönyve I–II.* – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SOÓ R. (1972): Növénygyűjtéseim, 1917–1968. – *Botanikai Közlemények* 59: 211–214.
- SRAMKÓ G., BARTHA L., SALLAINÉ KAPOCSI J., PODANI J. & MOLNÁR V. A. (2012): A csorvási hérics filogenetikai helyzetének molekuláris és morfometriai vizsgálata. – *Kitaibelia* 17: 55.
- TAKÁCS A., NAGY T., FEKETE R., LOVAS-KISS Á., LJUBKA T., LÖKI V., LISZTES-SZABÓ Zs. & MOLNÁR V. A. (2014): A Debreceni Egyetem Herbárium (DE) I.: A „Soó Rezső Herbárium”. – *Kitaibelia* 19: 142–155.
- TAKÁCS A., SÜVEGES K., LJUBKA T., LÖKI V., LISZTES-SZABÓ Zs. & MOLNÁR V. A. (2015): A Debreceni Egyetem Herbárium (DE) II.: A „Siroki Zoltán Herbárium”. – *Kitaibelia* 20: 15–22.

Beérkezett: 2017. 03. 12. • Elfogadva: 2017. 03. 20.